

बेसार तथा अदुवा खेति सम्बन्धि

कृषक सहयोगी पुस्तिका

दिगो रोजगारीका लागि सिप अभिवृद्धि परियोजना

Action for Sustainable Employment through Skill Enhancement Project (ASESE)

Disclaimer

“This Publication has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this Publication are the sole responsibility of ASTHA-Nepal and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.”

प्रावधान

“यो प्रकाशन युरोपीयन यूनियनको आर्थिक सहयोगमा तयार पारिएको हो। यस प्रकाशनका विषयवस्तु सम्बन्धि सम्पूर्ण रुपमा आस्था-नेपाल उत्तरदायी हुनेछ। यसमा युरोपीयन युनियनको कुनै पनि आधिकारिक धारणा उल्लेख भएको छैन ।“

अदुवा खेती

परिचय

नेपालको पूर्व देखि पश्चिम सम्मका मध्य पहाडी एवं तराईका जिल्लाहरूमा गरिने व्यावसायिक खेतीहरू मध्ये अदुवा पनि एक हो । यो नेपालबाट विभिन्न देशहरूमा निर्यात हुने प्रमुख कृषिजन्य उपज हो । अदुवा तथा अदुवाको सुठो भारत लगायत बंगलादेश, चीन, जापानलगायतका मुलुकहरूमा निर्यात भइरहेको छ । नेपालमा इलाम, भोजपुर, तेह्रथुम, मकवानपुर, सिन्धुपाल्चोक, धादिङ्ग, नवलपरासी, पाल्पा, तनहुँ, कास्की, सल्यान, दाङ्ग, प्यूठान, कैलाली, डोटी आदि अदुवा उत्पादन हुने प्रमुख जिल्लाहरू हुन् । यी जिल्लाहरूमा विगत केही वर्षदेखि व्यावसायिक अदुवा उत्पादन भइरहेको छ । उत्पादित अदुवा संकलन भई आन्तरिक तथा वाह्य बजारको माग अनुसार आपूर्ति हुने गरेको छ ।

नेपाल सरकारले आ.व. ०७०/७१ देखि उत्पादित अदुवाको उचित प्रशोधन गरी मूल्य अभिवृद्धि गर्ने र बजार व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले अदुवा प्रवर्द्धन कार्यक्रमलाई संचालनमा ल्याएको छ । यस्ता कार्यक्रम अर्न्तगत अदुवा प्रशोधन गर्ने मेशीनरी उपकरण सहितको प्रशोधनस्थल निर्माण, कृषक समूह तथा सहकारीमा अदुवा प्रशोधन गर्ने मेशीनरी उपकरणहरू वितरण, अदुवाको वीड भण्डारण गर्ने सेलार स्टोर निर्माण, अगुवा कृषक तालिम जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गरेकोछ ।

अदुवा एक बहुवर्षिय विरुवा भएता पनि एक वर्षे बालीको रूपमा खेती गरिन्छ । अदुवाको रेशादार जरा हुन्छ र यो हत्केला भै फिजीएको हुन्छ । अदुवाको प्रमुख महत्वपूर्ण भाग भनेकै हत्केला भै फिजीएको २०-३० से.मी लामा र २-३ से.मी मोटा भित्र फलेरुपान्तरित डांठ गानो हो । अदुवाको फुल लागे पनि फुलमा वीड लाग्दैन त्यसैले अदुवाको खेति बानस्पतिक प्रसारणबाट गरिन्छ । अदुवा संसारमै एउटा मुख्य मसला बाली हो । नेपालमा पनि नगदे तथा व्यावसायिक बालीको रूपमा फस्टाउदै आएको पाईन्छ । नेपालमा यसको प्रयोग सुठोमा, चियामा, आयुर्वेदिक औषधि तथा अचारको रूपमा हुन्छ ।

विभिन्न विकसित देशहरूमा अदुवाबाट विस्कट, पेय पदार्थ, क्याण्डी आदी बनाईन्छ । साथै तेलको प्रयोग औषधि र बास्नायुक्त उत्पादनमा तथा ओलियोरेजिन पेय पदार्थमा स्वाद बढाउन तथा खाद्य पदार्थ मासु प्रसोधनमा प्रयोग गरिन्छ । नेपालमा अदुवा उत्पादनको लागि ताप्लेजुङ्ग, सल्यान, पाल्पा, काभ्रे, इलाम, धनकुटा आदी जिल्लाहरू मुख्य हुन् । कुल उत्पादित अदुवामध्य ४० प्रतिशत नेपालमा खपत हुने र बाँकी ६० प्रतिशत विदेशमा निर्यात हुने गर्दछ ।

अदुवा खेतीको लागि उपयुक्त हावापानी र माटो

अदुवा प्राय खुला वातावरणमा खेति गरिने भएता पनि प्रचण्ड गर्मी र घाम लाग्ने ठाउँमा र छाया पनि उत्तिकै उपयुक्त मानिन्छ। अदुवाखेतिको लागि न्यानो तथा ओसिलो स्थानअझ राम्रो हुन्छ। यो खेति समुन्द्री सतह देखी ६०० मिटरसम्मको उचाईमा गर्न सकिन्छ। तर ६०० मि देखी ११०० मि सम्मको उचाइ सबैभन्दा राम्रो मानिन्छ। दक्षिण तथा पूर्वी मोहडा भएको जमिनमा अदुवा खेति राम्रो हुन्छ। न्युनतम तापक्रम २० देखी ३० डि.सेल्सियस भएमा अदुवा खेतीको लागि राम्रो मानिन्छर दिनको वार्षिक औषत वर्षा १५०० देखी ३००० मि. मी सम्म उपयुक्त मानिन्छ। यस खेतिको लागि शित र तुषारो नभएको ठाउँलाई निकै राम्रो मानिन्छ। प्राङ्गरिक पदार्थ प्रशस्त भएका रातो/दोमट माटोलाई (माटोको पि एच ५.५ देखी ६.५)अदुवा खेतीकोलागि अति उत्तम मानिन्छ।

अदुवाको जात

नेपालमा विपेशगरी २ स्थानिय जातकोअदुवाको खेती गान्छ। रेशा भएको आधारमा अदुवालाई नशे (बढी रेसा भएको) र बोसे (कम रेशा भएको) नाम दिईको छ। नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद, अदुवा अनुसन्धान कार्यक्रमले २०५६ सालमा कपुरकोट -१ जातको अदुवा सिफारिस गरिएको थियो जुन नेपालका विभिन्न भागमा खेती गरिन्छ।

बाली लगाउने समय

अदुवा बाली लगाउदा ठाँउ विपेशका आधारमा फाल्गुण देखी बैशाखसम्म लगाइन्छ।नेपालको १०० मि. देखि माथिल्लो भागमा फाल्गुण देखि चैत्र पहिलो हप्ता र खोंच बेशी ठाउँमा चैत्र दोस्रो हप्ता देखी बैशाख १५ सम्म लगाइन्छ। भण्डारण बाट निकालेको बिउ १५ दिन भित्रै लगाई सक्नु पर्छ। १५ दिन भन्दा बढी खुल्ला रहेमा अदुवाको बिउ सुक्न गई यसमा नकरात्मक प्रभाव पर्दछ।

बाली प्रणाली र अन्तर बाली प्रणाली

अदुवालाई एकल तथा बहुबालीकोरूपमा लगाउन सकिन्छ।बाली चक्र अपनाएर एक पछि वा वा संग संगै अन्तर बालीको रूपमा एउटै जग्गाबाट २ भन्दा बढी बाली लगाउन सकिन्छ।मसुरो अन्तर बालीको महत्वपूर्ण बाली हो। एउटै जग्गामा लामो समयसम्म अदुवा खेती गर्दा उत्पादन घट्ने तथा राग लाग्ने भएकोले प्रत्येक तीन वर्षको अन्तरालमा एक पटक अदुवा लगाउनु पर्छ। अन्तर बालीको रूपमासानो रुख हुने फलफुलहरु तथा मकै बाली लगाई आमदामी बढाउन सकिन्छ।

जग्गा तयारी र मलखाद

अदुवाको खेती गर्दा जग्गा तयारी तथा मलखादको व्यवस्थापनमा विपेश ध्यान दिनु पर्दछ। जाडो यामको अन्त्यसँगै पानी परेमा जमीनलाई ३-४ पटक जोत्नु पर्दछ। अन्तिम पटक जोत्नुअगाडी राम्रोसंग पाकेको गोबर मल५० देखी २०० डोको प्रति रोपनीका दरले राख्नुपर्दछ। त्यसैगरी ७५:५० :५० एन.पि.के प्रति हेक्टर ६:५:४ युरिया, डिएपी, पोटास किलोग्राम प्रति रोपनीका दरले राशायनिक मल प्रयोग गर्नु पर्दछ।

बीउ/राइजोम दर

बीउको जात, मोटाई तथा लगाउने तरिकाको आधारमा बिउ दर फरक फरक पर्न सक्छ। सामान्यतया सानो गानो हुने (नशा जात) २०० केजी प्रति रोपनी / गानो ठुलो हुने (बोसे जात) ठाउँ अनुसार फरक फरक हुने गर्दछ। सामान्यतया २२५ देखी २७५ के.जी प्रति रोपनी बीउ गानो उपयुक्तक मानिन्छ।

बीउ गानोको छनोट

बीउ खनी सकेपछि, छनोट तथा ग्रेडिङ गरि बीउ संचय गर्नु पर्दछ। बीउ छनोट गर्दा निम्न कुरामा ध्यान पु-यानु पर्दछ।

- बीउ बनाउदा ५० देखी ६० ग्राम तौल भएको बीउ रोज्नु पर्दछ।
- रोग नलागेको अदुवा छनोट गर्नु पर्दछ।
- नचाउरिएको बीउ छनोट गर्नु पर्दछ। बीउ भन्नाले राइजोम लाई बुझिन्छ।

- एउटा वीउको टुकामा कम्तिमा एउटा सुनिश्चित टुसा आउने भाग हुनु पर्दछ । वीउ गानो बिचमा नकाटिएको हुनु पर्दछ ।
- वीउ गानोको बोक्रा खुइलिएको हुनु हुदैन ।
- लामो टूसा भएको वीउ गानो उपयुक्त मानिदैन ।

वीउ उपचार

नेपालमा अदुवाको गानो रोगको संक्रमण अत्याधिक भएकोले अदुवा खेतिकालागि वीउ उपचार एक महत्वपूर्ण कार्य हो । यो समस्या बाट बच्न वीउलाई उपचार गर्नु आवश्यक हुन्छ । वीउ उपचारको लागि १० लिपानीमा २५ ग्राम इण्डोफील एम ४५ , मेन्कोजेव १० ग्राम बेभिष्टिन मिसाएको भोलमा वीउ गानोलाई १ घण्टा सम्म डुवाएर राख्नु पर्छ वा कपर अक्सिक्लोराईड समुहको विषादीले विउ उपचार गर्न सकिन्छ । रिडोमिल १ ग्राम र बेभिष्टिन १ ग्राम प्रति लि. पानीमा घोली विउ उपचार पनि गर्न सकिन्छ ।

लगाउने दुरी

अदुवा लगाउदा हार देखी हारको दुरी ३० से.मी र बोट देखि बोटको दुरी ३० से.मी को अन्तरमा वीउ गानो ह'न' पर्दछ । वीउ रोप्नको लागि ६-१० से.मी गहिरो हुने गरी कुलेसोबनाउनु पर्दछ र वीउ रोपे पछि ६-७ से.मी बाक्लो हुने गरी माटोले पुर्नु पर्दछ । यसरी रोपीएको अदुवाको १ रोपनीमा ५५०० विरुवा संख्या कायम हुन आउदछ । पानी जम्ने क्षेत्रमा भने १५ से.मी अग्लो र १-१.५ मिटर चौडाई भएको ड्याङ्गमा अदुवा रोप्नु पर्दछ ।

छापो राख्ने

पहिले लगाइएको विरुवाका भारपातले अदुवा बालीसंग खाद्यतत्व, चिस्यान, प्रकाश, उपलब्ध ठाउ आदीकालागि प्रतिस्पर्धा गर्ने भएकाले भारपातको व्यवस्थापन गर्न पर्दछ । अदुवा खेतीमा सुरु अवस्थामा बढ्दिवर ढिलोह'ने कारणले गर्दा भारपातले उत्पादनमा बढी असर गर्छ । यस कारण छापो प्रयोग गरी भारपात नियन्त्रण गर्न पर्दछ । त्यसैलेभारको अवस्था अनुसार कम्तीमा दुई पटक गोडमेलगरी समयमै भारपात हटाउनु पर्दछ । युरिया मल टप ड्रेसिङ्ग गर्नु अघि भार उखेली सफा गर्नु पर्दछ ।

अदुवाको ब्रुनी माउ निकाल्ने विधि

अदुवा खेती अन्य बालीको तुलनामा ज्यादै खर्चिलो भएको कारणले कृषकहरुले बृहत रुपमा नगरी सिमीत जग्गामा मात्र गर्ने गरिएको पाइन्छ । व्यावसायिक रुपमा खेती गर्दा कुल खर्चको ५० प्रतिशत भन्दा बढी वीउमा मात्र खर्च हुने हुनाले अदुवाको ब्रुनी निकाली खेती गर्ने गरेमा बाली नपाक्दै वीउमा भएको आंशिक खर्च फिर्ता पाउन सकिन्छ । ब्रुनी माउ निकाल्ने भनेको लगाएको अदुवा बाली तयार नहुँदै लगाएको वीउ गानो विरुवा स्थापित भई सकेपछि विरुवाबाट विस्तारै अलग गरी माटोबाट बाहिर निकाल्ने तरिका हो । ब्रुनी निकाल्दा लगाएको वीउको ९० प्रतिशत सम्म निकाल्न सकिन्छ । ब्रुनी निकाल्ने कार्य श्रावण देखी भाद्र १५ सम्म उपयुक्त हुन्छ । यस समयभित्र ब्रुनी निकाल्दा पानी नपरेको सुख्खा बुरबुराउदो माटो भएको समयमा निकाल्नुपर्दछ ।

वीउ गानो सामान्यतया ६० ग्राम भन्दा ठुलो लगाउनु पर्दछ ।

- प्रत्येक ४ लाईन अदुवा लगाएपछि अनिवार्य रुपमा ३०-४० से.मी खाली ठाउ हुनु पर्दछ । लगाउदा वीउ गानोको टुसा वा सम्भावित टुसाउने भाग एकैतिर फर्काएर र घोटो गरी लगाउनु पर्दछ ।
- श्रावण भाद्रमा बजार भाउ राम्रो भएको समयमा माउ निकाल्नु पर्दछ ।
- सुख्या समयमा ब्रुनी निकाल्नु पर्दछ ।
- छापो तथा माटो विस्तारै हटाई वीउ गानो र नया गानो छुट्टयाई वीउ गानो विस्तारै जोडिएको ठाउबाट प्याट्ट भाची छुट्टयाउनु पर्दछ ।
- वीउ गानो निकाली सकेपछि पुनः माटो राम्रो संग बोटको चारैतिर राखी माथितिर बाट छापो यथावत मिलाउनु पर्दछ ।

अदुवा बालीमा लाग्ने मुख्य रोग र रोकथाम

१. अदुवाको गानो कुहिने रोग

व्यवसायिक अदुवा खेतिमा यो रोग सबैभन्दा हानी कारक रोग हो । यसको संक्रमणले ५ देखी ७५ प्रतिशत सम्म नोक्सानी हुने गर्दछ । यो रोग मुख्य गरी पिथियम प्रजातिको दुसीको संक्रमणबाट लाग्दछ । यो रोग लागेपछि बोटको

माथिल्लो पातको टुप्पो पहेलीदै पातको किनारा हुँदा तलतिर बढ्दै जान्छ । पछि तल पातसँग जोडिएको ठाँउमा पानीले भिजेको जस्तो भएर गिलो हुन्छ, र विरुवा तान्दा सजिलै पात सँग छुट्टिएर आउछ ।

व्यावस्थापन विधि

- विउ ल्याउँदा रोग रहित क्षेत्रबाट बीउ ल्याउनु पर्दछ ।
- रोग कम लाग्ने जात कपुरकोट-१ लगाउनु पर्दछ ।
- प्रत्येक जग्गामा ३ वर्षमा एक पटक मात्र अदुवा लगाउनु पर्दछ । अनिवार्य बाली चक्र अपनाउनु पर्दछ ।
- पानीको निकासको राम्रो व्यावस्था मिलाउनु पर्दछ ।
- अदुवा रोप्नु अघि बीउ उपचार गरेर मात्र रोप्नु पर्दछ ।
- गोडमेल गरी जमिन सफा राख्नु पर्दछ ।

२. पातको थोप्ले रोग

यो रोग फाईलोस्टिक्टा प्रजातिको दुसीबाट लाग्दछ । पातमा सानागोला अण्डाकार देखी हल्का पहेलो थोप्ला देखा पर्दछ र पछि सुकेर प्वाल पर्नसक्दछ । पात दोत्रिन्छ र बोट होचो हुन्छ ।

व्यावस्थापन विधि

- रोगी पात जम्मा गरी जलाईदिने ।
- सानो चाउरीएको बीउ नलगाउने ।
- बाली चक्र अपनाउने ।
- कपर अक्सिक्लोराईड ३ ग्राम प्रति लिटर पानीका दरले रोग देखा परेपछि छर्कने ।

अदुवा बालीमा लाग्ने मुख्य कीराहरु नियन्त्रण विधि :

अदुवामा कीराहरुको असर अलि थोरै हुने भएता पनि केही कीराहरु अदुवाखेतीमा देखा पर्दछन् ।

१. खुम्रे किरा

खुम्रेको लार्भा माटोमा बसी अदुवा लगाएपछि अदुवामा क्षति पुऱ्याउंछ । यसको रोकथामको लागि राम्ररी सडेको र पाकेको गोबर मल प्रयोग गर्नुपर्दछ । अघिल्लो वर्ष खुम्रेको प्रकोप देखिएको जमिनमा क्लोरोपाईरीफस वा मालाथियान १ के.जी प्रति रोपनी क्षेत्रफलमा जग्गाको अन्तिम तयारीमा प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

२. गवारो

यसको लार्भाले जराको ५-७ से.मी माथि फेँदमा प्वाल पारी गुवोखादै टुप्पोतिर जान्छ । यसले गर्दा जरा सुक्न जान्छ । औषत एउटा गाँजमा एउटा जरामा गवारो लागेमा रोगर वा डेसिस ०.१ प्रतिशत घोल छर्नु पर्दछ ।

बाली तयारी तथा भित्रयाउने

सामान्यतया ७५ प्रतिशत सरा सुकेर ढल्ल थालेपछि अदुवा खन्नतयार भएको सम्भन्नु पर्दछ । आवश्यकता अनुसार अदुवा लगाएको ६महिना पछिबाट उपयोग, बजार स्थिति तथा उदेश्य अनुसार खन्न सकिन्छ ।

- ६ महिना - बजार भाउ राम्रो भएमा ताजा अदुवा प्रयोगकोलागि
- ८ महिना- सुठो बनाउने प्रयोगको लागि
- ९ महिना- बीउ प्रयोजनकालागि

अदुवा सरसफाई क्योरिड तथा ग्रेडिड

अदुवा खनी सकेपछि अदुवाको जराहरु, सराहरु र गानोमा टाँसिएकोसबैमाटो हटाई रुखमुनी वा बरन्डामा वा थुप्रो लगाई अदुवाको सुकेकापातहरुले छोपी संरक्षणकालागि सुकाउने । काटिएको, रोगी, गानोसानाअदुवाका टुक्राहरुलाई छुटायाउनु पर्दछ । यसरी छुटायाईएको राम्रो गुणस्तरकोअदुवालाई बीउको लागि प्रयोगमा तथा सुठो बनाउन प्रयोग गर्न सकिन्छ । राम्रोगुणस्तरको अदुवाले बजारमा उचित मुल्य यसको सरसफाईमा यथेष्ट ध्यान दिनु पर्दछ ।

उत्पादन

अदुवा बालीबाट सरदर १५००-२००० के.जी प्रति रोपनीसम्म उत्पादन लिनसकिन्छ ।

अदुवाको भण्डारण

अन्य खाधान्न तथा दलहन बाली जस्तै अदुवाको भण्डारण गर्न त्यतिकै महत्वपूर्ण हुन्छ । भण्डारण गरिएको अदुवासक्ने, चाउरिने वा लामो टुसा आई गुणस्तर घट्ने तथा कुहेर नोक्सान हुने हुंदा नोक्सानीबाट बचाउन उपयुक्त तथा सुरक्षित तरिकाले भण्डारण गर्नु पर्दछ। अदुवा ५-६ महिना सम्म भण्डारण गर्न १२-१४तापक्रम र ६५-७० प्रतिशत सापेक्षित आद्रता भएको वातावरण चाहिन्छ । अदुवा भण्डारण गर्दा निम्न लिखित तरिका अपनाउनु पर्दछ ।

- खाडल बनाउदा छाया पर्ने, अलि स्लोप भएको ठाँउ र पानी नजम्नेठाँउ छनोट गर्नु पर्दछ ।
- १ मि. लामो १ मि चौडाई र १ मि गहिराईभएको खाडल बनाउनुपर्दछ ।
- खाडलमो पिधमा बालुवा राख्ने र वरीपरी सुकेको पात, पराल राखी बीचमा अदुवालाई सजाएर राख्ने ।
- भण्डारणमा राख्नु भन्दा पहिले वीउलाई उपचारित गरी राख्ने अदुवाराखेपछी केहि ठाँउ खाली छोडी फल्याक राखी त्यसपछी माटोले पुर्नुपर्दछ । खाडलमा हावा सञ्चार हुने स्थिति सृजना गर्न पाईप राखी माटो बाहिर ल्याउनुपर्छ ।

बजारमुखी उत्पादन र बजार व्यवस्थापनको आवश्यकता

बजारमुखी उत्पादन किन ?

निर्वामुखी कृषि उत्पादन पद्धतिबाट कृषकहरुको आयस्तर उकासिन नसकिने र नगद आम्दानीको लागि बजारमा प्रतिस्पर्दा गर्नुपर्ने हुनाले व्यवसायिक रुपमा अदुवा खेती गर्दा आफ्नो नजिकका बजारको साथै बढी खपत हुने ठूला बजार, तर्फ पनि लक्षित भई उत्पादन गर्नुपर्ने हुन्छ । शुरुको अवस्थामा स्थानीय बजारलाई लक्षित गरी उत्पादन, विक्री वितरण गर्ने र पछि अनुभव हुँदै गएपछि स्थानीय बजार बाहिर पनि लक्षित गरी क्रमशः बजारको दायरा फराकिलो गर्दै लानु बढी व्यावहारिक हुन्छ ।

यी तीन प्रकारका कृषि प्रणालीहरुकाकेही विशेषता तल तालिकामा संक्षिप्त रुपमा पेश गरिएको छ ।

कृषि उत्पादन प्रणाली	उत्पादनको मूल उद्देश्य	वस्तु उत्पादन पद्धति	उत्पादन सामग्रीको आपूर्ति
निर्वाहमुखी	आनो जीविका गुजारा खाद्य आत्मनिर्भरता	विभिन्न बालीको एकिकृत उत्पादन	प्रायस घरायसी श्रोत बाट
अर्धव्यवसायिक	आत्मनिर्भरताको साथै, बजारमा विक्री गर्न पनि उत्पादन	मध्यरुपमा उत्पादन प्रणालीमा विशिष्टता	केही घरायसी श्रोतबाट र केही बजारबाट खरिद
व्यवसायिक	अधिकतम मुनाफा आर्जन गर्नु	उत्पादनमा विशिष्टता	मूलतः बजारबाट खरिद

व्यवसायिक खेतीमा चुनौती

व्यवसायिक वा बजारमुखी खेतीले आर्थिक उन्नतिको, सम्भावना त बोकेकोहुन्छ, साथै व्यवसायिकरणको क्रमसंगै उत्पादकले बजार व्यवस्थापनवारेपनि जागरुक/चनाखो हुनुपर्ने आवश्यकता पनि उतिकै बढ्दै जाने हुन्छ ।

बजारमुखी उत्पादन गर्दा ख्याल गर्नुपर्ने कुराहरु

- बजारमुखी उत्पादनको क्रममा, बजारको छनौट, त्यहाँको माग, पाउनसकिने मूल्य, ढुवानी, बोराबन्दी, नाफ /नोक्सानी लगायत अन्य बजार जन्यकृयाकलापहरु
- लागत /खर्चबारे विचार
- लक्षितबजार, बजारका ग्राहकका रुचि, क्रयक्षमता ।
- लक्षित बजारको दुरी, त्याहाँको लागि ढुवानी सुविधा ।
- रोजेको बजारमा अडुवाको माग, प्रतिस्पर्धा क्षमता।
- बजार पुऱ्याउँदा लाग्ने बजार लागत, खर्च तथा त्यस बजारमा पाउनसकिने मुल्य
- अन्यत्र कहाँ कहाँका कृषकले पनि ल्याउँछन आफ्नो तुलनामा उनीहरुकोवस्तुको गुणस्तर कस्तो छ, बजारमा बढी आपूर्ति हुने समय कहिले हो ।

बजारमुखी उत्पादनका आधारहरु

- माग र खपत स्थिति
- सिजन/समय अनुसार आपूर्ति परिमाण
- श्रोत अनुसार आपूर्ति परिमाण
- मूल्य स्थिति
- बजार, लागत र मुनाफा
- उपभोक्ता/ग्राहकको आवश्यकता चाहना
- उत्पादन सामग्री तथा प्रविधिको उपलब्धता
- बजार पूर्वाधारहरुको सुविधा

क) माग र खपत स्थिति

कृषिजन्य वस्तुको माग र खपतको स्थितिलाई स्थान विशेष, जनसंख्या,समय र ह्रासको मूल्य,उपभोक्ताको आयस्तर, बैकल्पिक वस्तुकोउपलब्धता र मूल्यको साथै विशेष समय जस्तैचाँडपर्वले असर पार्दछ । जस्तै: अलि धनाढ्यमान्छेहरु बस्ने बस्ती नजिकको बजारमा दुईचाररुपैया कम बढी मूल्य भन्दा वस्तुकोगुणस्तरियतामा उक्त वस्तुको माग बढी निर्भरहुने हुन्छ । त्यसै गरी महँगो भएपनि कुनै खाससमयमा खास वस्तुको बढी माग हुने गर्दछ ।उदाहरणको लागि काठमाडौँमा दशैंको समयखसीको बढी माग हुने र त्यसबाट मूल्यमा पर्ने असरलाई लिन सकिन्छ ।

ख) सिजन/समय अनुसार आपूर्ति परिमाण :

आफुले रोजेको बजारमा आपूर्तिप्रवाह कस्तो हुने गरेको छ? आफ्नो लक्षित बजारमा आफ्नो जस्तै उपजहरूको आपूर्ति समय र कूलआपूर्ति परिमाणको बारेमा जानकारी राख्नु बजारमुखी खेती सम्बन्धि विचार गर्नुपर्नेअर्को महत्वपूर्ण आधार हो ।

ग) श्रोत अनुसार आपूर्ति परिमाण

रोजेको बजारहरू मध्ये कहाँ, कहाँबाट कति परिमाणमा वस्तु आपूर्ति हुनेगर्दछ। जति ठूलो बजार हुन्छ त्यति नै विभिन्न श्रोतहरूबाट फलफूल तथा तरकारीहरूविभिन्न परिमाणमा आपूर्ति भै रहेको हुन्छ। यी आपूर्ति श्रोतहरू प्रायस एक अर्काकोप्रतिस्पर्धी हुने गर्दछ। अतः ठूलो बजारलाई लक्षित गरी उत्पादन कार्यक्रमबनाउँदा यी बजारको मौजुदा आपूर्ति श्रोत र ती श्रोतबाट भइराखेको आपूर्तिपरिमाण पनि विचार गर्नुपर्ने हुन्छ। बजारमासिजन/समयानुसार मूल्य स्थिति कस्तो हुने गरेको छ। बजारमुखीवा व्यावसायिक खेतीको मूल उद्देश्य वृहत उत्पादन तथा विक्री गर्नु भन्दा,अधिकतम फाइदा हासिल गर्नु हो। तसर्थ अदुवा खेतीबाट अधिकतम फाइदा लिनको लागि कुनसमयमा बजारमा विक्री वितरण गर्दा राम्रो मूल्य पाइन्छ, भन्ने कुराहरूलाई समेत लाई समेतदृष्टिगत गरी उत्पादन योजना बनाउनु लाभप्रद हुन्छ। कृषि उपज खास गरीतरकारी, फलफूल जस्ता वस्तु मौसमी प्रकृतिको हुँदा मुख्य सिजनमा बजारकोमाग भन्दा आपूर्ति बढी बजार मूल्य धेरै न्यून हुने हुन्छ भने बेमौसममा यसकोठीक विपरित भइ बजार मूल्य धेरै बढी हुने गर्दछ।

च) उपभोक्ता वा ग्राहकको आवश्यकता/चाहना

लक्षित बजारमा वस्तुको माग, मूल्य आदिवारे थाहा राख्दा, सतही रुपमामात्र नगएर, गहिरिएर उपभोक्ता वा ग्राहकको चाहना/आवश्यकता बुझी सोहीअनुसार काम गर्नु पर्दछ। अन्यथा धोका हुन सक्दछ।

छ) उत्पादन प्रविधि र सामग्रीको उपलब्धता

बजारको माग अनुसारको परिमाण र गुणस्तरको वस्तु निश्चित समयमाआपूर्ति गर्न उपयुक्त उत्पादन प्रविधि विद्यमान छ कि छैन भन्ने कुराको लेखा जोखा गरिनु पर्दछ।

उपयुक्त प्रविधि विद्यमान छैन भने अन्य स्थानमा प्रचलनमा रहेकोप्रविधिको लागु गर्न सकिन्छ, परिक्षण गर्नुपर्ने हुन्छ। हाम्रो देशमा “माग-उत्प्रेरित९म्कबलम ीभम० प्रविधि विकासको परिपाटी अभै राम्ररी फस्टाएको छैन। अतः यी कुरालाई राम्रोख्याल गर्नुपर्दछ।

ज) बजार पूर्वाधारहरूको सुविधा

बजारमुखी कृषि उत्पादनको क्रममा कुन वस्तु, के कति परिमाणमा उत्पादनगर्ने भन्ने लक्ष निर्धारण गर्दा बाटो/हुवानी, भण्डारण, प्रशोधन, जस्ताबजार पूर्वाधारहरूको उपलब्धता बारे पनि विचार गर्नु पर्दछ। यदि बजार पूर्वाधारहरूकोराम्रो व्यवस्था भएमा बजारमा खपत हुन सक्ने भन्दा बढी परिमाण उत्पादनगरिएमा सुरक्षित तवरले भण्डारण गरी पछि विक्री गर्न सकिन्छ। अतः त्यसप्रकारकासुविधा भएको अवस्थामा सामान्य भन्दा बढी उत्पादन गर्ने लक्ष्य राखी काम गर्नुपनि ठीकै हुन्छ। तर भण्डारण पनि गर्न नसक्ने भई आफ्नो उपज कुहिने, सडीनोक्सानी भोग्नु पर्ने हुन्छ। यस कारण बजार व्यवस्थापन गर्ने क्रममा यी चार महत्वपूर्ण कुराहरूको शुरुमा नै विचार पुऱ्याउनु पर्छ।

- कुन वस्तु उत्पादन गर्ने ?
- कहाँ (कुन स्थान/बजार) लगी विक्री गर्ने ?
- कति मूल्य खोज्ने ?
- कसरी ग्राहकलाई तान्ने तथा बजार स्थापित गर्ने (प्रवर्धन) ?

कुन तरकारी/उत्पादन गर्ने (वस्तु)

बजारमा के विक्री गर्ने? यसको लागिआफूले विक्री गर्न लैजाने बजारमा कुन कुन वस्तुको बढी माग छ। उपभोक्ताको चाहना अनुसार वस्तुनलैजाने हो भने विक्री पनि कम हुन सक्छ। त्यसैले बजारको माग हेरी उत्पादनगर्ने र त्यसलाई बजारमा लैजाने गर्नुपर्दछ।

विचार गरौँ : प्रायसः वस्तुहरुको बजारमा माग कुनै खास समयमा बढी हुने गर्दछ । यो तरकारी जस्ता कृषि वस्तुमा पनि लागु हुन्छ ।

कति मूल्यमा विक्री गर्ने (मूल्य)

कुनै पनि वस्तु वा सेवा पाउनका लागि तिरीने रकम वा रुपैया नै मूल्य हो । वस्तुबाट प्राप्त गर्न सकिने सन्तुष्टि जति धेरै हुन्छ ग्राहकले त्यो वस्तुलाई त्यति नै बढी मूल्य तिर्न तयार हुन्छ । वस्तुको मुख्य राख्दा जहिले पनि प्रतिस्पर्धी वस्तुको मूल्य, ग्राहकको माग र उत्पादन/खरिद गर्दाको लागत आदिको ख्याल गर्नु पर्दछ ।

नगद बेच्ने कि उधारो ?

यसैगरी ग्राहकले नगद वा उधारो भुक्तानी गर्दछ । ग्राहकप्रति तपाईंलाई विश्वास छ छैन । उधारोमा दिंदा बढी मोल पाए उधारो बेच्न विश्वास कसलाई कति सम्म गर्ने ? नगद र उधारो विक्री गर्दा मूल्यको अन्तर कति छ कस्तो ग्राहकको उधारो विक्री गर्ने हो भने यी कुरामा विचा र पुच्याउनु पर्ने हुन्छ ।

ग्राहकलाई कसरी आकर्षण गर्ने (प्रवर्धन)

कुनै पनि वस्तु वा सेवालाई ग्राहक समक्ष परिचित गराउनु नै प्रवर्द्धन हो । प्रवर्द्धनलाई अर्को भाषामा प्रचार वा विज्ञापन पनि भन्न सकिन्छ । यसकालागि विभिन्न किसिमका माध्यमहरु जस्तै : रेडियो, टेलिभिजन, समाचार पत्र, पोष्टर, होडिङ्ग बोर्ड आदि प्रयोग गर्न सकिन्छ । प्रवर्द्धन गर्दा ग्राहकलाई वस्तु किन्न उत्प्रेरित गर्ने आकर्षक शब्द, दृष्य तथा तस्वीरको प्रयोग गर्ने गरिन्छ । यसका अतिरिक्त सहूलियत दिने, विक्रीपछि पनि सेवा दिने, सजाएर बेच्ने, मौसम अनुसारको विक्री वितरण प्रवर्द्धनमा पर्दछन ।

बेसार खेती

परिचय:

बेसार जिन्जीबेरेसी परिवारको एक कन्दमुल हो । नेपालमा सदियौं देखि ऋषि मुनिहरुले बेसारको प्रयोग औषधिका रूपमा प्रयोग गर्दै आएको र आयुर्वेदमा यसको गुणहरुको पर्याप्त वयान गरेको पाईन्छ । बेसारमा पाईने प्रमुख तत्व कुरकुमिन एक प्रकारको 'रङ्' हो । बेसारको गानोमा सरदर १.८ - ५.४% कुरकुमिन पाईन्छ र २.८ - ६.२% वासनादार तेल पाउन सकिन्छ । सामान्यतया तराई देखि हिमालसम्मका जिल्लाहरुमा बेसारको खेती परापूर्वकालदेखि गरिदै आएको छ । बेसारले हाम्रो भोजनलाई आकर्षक त बनाउछ तर यसको अलावा केही विशेष तत्व प्रदान गर्छ । बेसारमा कीटाणहरुलाई मार्ने शक्ति हुन्छ भन्ने तथ्य वैज्ञानिक अनुसन्धानले सिद्ध गरेको छ ।

उपयोगिता एवं महत्व:

हलैदो एक किसिमको बहुउपयोगी गुण भएको वनस्पति हो ।

१. मुख्यतया दैनिक मसलाको रूपमा बढी प्रयोग गरिन्छ । यसमा प्रति १०० ग्राम खान योग्य बेसारमा ६.३ प्रतिशत प्रोटीन ५.१ प्रतिशत बोसो (फ्याट) र ६९.४ प्रतिशत कार्बोहाइड्रेट पाईन्छ ।
२. बेसारलाई तरकारी, माछा, मासु र मिठाई रङ्ग्याउने चिज, अचार एवं विभिन्न खाद्य पदार्थमा चमक तथा वासनादार बनाउनको लागि र गुणस्तर राख्नको लागि प्रयोग गरिन्छ ।
३. कपडा रङ्ग्याउन, टिकाटाला गर्न अक्षता बनाउन वा टिका लगाउन ।
४. हिन्दुहरुको विवाहमा दुलहीलाई श्रृंगार पटारमा प्रयोग गरिन्छ ।

५. विभिन्न मिठाई तथा खाद्य पदार्थ आकर्षक बनाउन ।
 ६. विभिन्न किसिमका औषधिजन्य तेल, मलम, रुघाखोकी, पेटको समस्या, मधुमेह रोग सन्चो पार्न तथा महिलाहरुको तल्लो पेट खस्ने, सेतो पानी बग्ने जस्ता समस्याको घरेलु उपचारमा प्रयोग गरिन्छ ।

हावापानी तथा माटो :

वेसार (हल्दी) मुख्यतया उष्ण हावापानीमा हुने वाली हो । र यसलाई समुद्री सतहदेखि १२०० मीटर सम्मको उचाईमा खेती गर्न सकिन्छ । मध्यम वर्षा हुने ठाउँ यसको लागि उपयुक्त हुन्छन् । यसको खेती सिंचित उवै असिंचित, हल्का कालो देखि दोमट र रातो माटोमा गर्न सकिन्छ । तर पानी नजम्ने जग्गा बलौटे दोमट माटो यसको लागि उत्तम हुन्छ । पानी जम्ने जग्गा वेसार खेतीको लागि उपयुक्त हुदैन । पि.एच. ५.६ - ६.५ भएको माटो वेसार खेतीका लागि उपयुक्त हुन्छ । हिँउदमा तुषारो पर्ने वेलामा यसको पात र डाँठ सुकिसकेको अवस्थामा रहने भएकोले तुषारोले खासै असर गर्दैन ।

जग्गाको तयारी:

चैत्र - वैशाख तिर पानी परिसकेपछि खनजोत गरि वेसार लगाउन सकिन्छ । लगाउँदा स्थानिय हलोले कुलेसोमा १५ - २० स.मी.को फरकमा बीउ राखिन्छ । यसरी बिउ राखिसकेपछि त्यसलाई माटोले पुरी ड्याड बनाउनु पर्दछ । सामान्यतया १ रोपनी जग्गाको लागि १२० के.जी. बिउको आवश्यकता पर्दछ ।

बिउको छनौट र उपचार

वेसारको फुलबाट फल नलाग्ने हुँदा यसको वानस्पतिक भाग (गानो)लाई नै बीउको रूपमा प्रयोग गरिन्छ । बीउ छनोट गर्दा कम्तिमा दुईवटा उम्रने मुना भएको ३० - ५० ग्रामको बीउ छान्नुपर्छ । यसरी छानिएको बीउलाई २५ ग्राम म्यान्कोवेब र १० ग्राम कार्बेन्डाइजिम १० लिटर पानीमा घोली त्यसमा आधा घण्टा सम्म डुबाउने र त्यस पछि ओभानो हुने गरि सुकाएर रोप्नु पर्छ ।

जातहरु:

वेसारको गानो आकार र रङ्ग अनुसार दुई भागमा बाड्न सकिन्छ ।

१. मसलाको रूपमा प्रयोग हुने जातहरु: यी जातहरु ठूला, नरम, बढी वास्नादार र हल्का रङ्का हुन्छन् ।
 २. रङ्गको रूपमा प्रयोग हुने जातहरु: यी जातहरु कडा, चहकिलो रङ्ग हुने र छिटो रङ्ग बस्ने खालका हुन्छन् ।
- नेपालमा हालसम्म वेसारका जातहरुको उन्मोचन र सिफारिस गरिएको छैन । कृषकहरुले परापूर्वकाल देखि नै स्थानिय जातहरु खेती गर्दै आएका छन् । भारतमा सुनगाभा, सुवर्ण दर्शन, सुराना आदि जातहरु उन्मोचन तथा सिफारिस गरिएका छन् ।

मलखादको प्रयोग:

वेसार एउटा खन्चुवा वाली हो । त्यसैले यसलाई प्रशस्त मात्रामा प्राङ्गारिक मलको साथै रासायनिक मलको आवश्यकता पर्दछ । प्रति रोपनी वेसार खेतीमा मलको मात्रा र समय तल तालिकामा उल्लेख छ ।

क्र.सं.	मलखादको नाम	मात्रा (प्रतिरोपनी)	प्रयोग गर्ने समय
१	कम्पोष्ट मल	५०/६० डोको	जग्गा तयारी गर्ने बेला
२	डि.पि.पी.	८ के.जी.	जग्गा तयारी गर्ने बेला
३	यूरिया	३ के.जी.	रोपेको ४० दिनमा ।
		२.५ के.जी.	रोपेको ३ महिना पछि ।
४	म्युरेया अफ पोटास (पोटास)	४ के.जी.	जग्गा तयारी गर्ने बेला
		४ के.जी.	रोपेको ४० दिन पछि ।

लगाउने दुरी :

यसले समथर जग्गामा विरुवादेखि विरुवाको बीचमा २५ से.मी. र हार देखि बीचको दुरी ३० से.मी. कायम गरी लगाउँदा बढी फाईदा लिन सकिन्छ । रोप्ने वेलामा माटो मुनी ४-५ से.मी. को गहिराईमा रोप्नु पर्छ । सामान्यतया ३० - ४० ग्रामको बीउ १५० देखि २०० के.जी. प्रति रोपनी लाग्छ ।

छापो हाल्ने :

वेसारलाई फाल्गुण चैत्रमा रोप्ने गरिन्छ । यस समयमा माटोको चिस्यान जोगाराख्न छापोको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । वेसार प्राय अर्धसिंचित जमिनमौ खेती गरिने भएकोले लामो अवधि सम्म माटोमा चिस्यान जोगाइराख्न छापो नितान्त आवश्यक पर्छ ।

छापोका फाईदाहरु:

- छापोले चिस्यान जोगाउन
- छापोले भारको रोकथाम गर्छ ।
- छापोले भू-क्षयबाट बचाउँछ ।

अन्तमा वर्षाको पानीले छापो सड्न गई माटोमा प्राङ्गारिक पदार्थ थपिन्छ । र माटोको उर्वराशक्ति बढ्छ । विभिन्न ठाउँमा विभिन्न किसिमको छापो हाल्ने गरेको पाईन्छ । तीमध्ये अधिकांश ठाउँमा सल्लाको कुसुम सुकेका पातहरु हरियो पात समेतको स - साना हाँगाहरु बावियो खर ।

- गाई वस्तुलाई खुवाउने डालेघाँसहरु ।
- गाईवस्तुले खान नसकेको डाँठहरु ।
- घाँस घसेटाहरु
- चाडै सड्ने (हरियो वा सुकेका पातहरु) किसिमको छापो सबै भन्दा उपयुक्त मानिन्छ ।

वेसारको रोपाहपछि पूर्णरूपले माटो ढाकिने गरी ४- से.मी. बाक्लो छापो हाल्नुपर्छ । सुकोको पालतहरु भए हावाले नउडाउने गरी छोप्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्छ । ४०-५० ठूलो डोका भात भए एक रोपनी जग्गामा छापो हाल्नु पर्छ ।

सिँचाई तथा गोडमेल

वेसारलाई मोटो र मौसम १० - १२ पटकसम्म सिँचाईको आवश्यकता पर्दछ । र भारको मात्रा अनुसार बेलाबेलामा गोडमेल एवं माटो खुकुलो पार्ने काम गर्नुपर्छ ।

बाली चक्र तथा अन्तरबाली:

लामो समयसम्म एउटै जग्गामा बाली लगाइरहदा त्यसबाट रोग र कीराको प्रकोप बढ्न गई उत्पादनमा ह्रास आउन सक्दछ । तसर्थ यसलाई धान, उखु, केरा वा तरकारी बालीको चक्रमा खेती गर्न सकिन्छ ।

बाली लगाउने उच्च जग्गाहरुमा चना, रहर, मकै आदिको बाली चक्रमा वेसारलाई मिलाउन सकिन्छ । यसलाई फलफुल बगैँचा आँप, कटहर, नरिवल आदिमा अन्तरबालीको रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

बाली लिने:

विभिन्न किसिमका जातअनुसार लागूएको ९ महिनामा बाली लिन सकिन्छ । सामान्यतया पौष देखि फाल्गुन सम्म बाली लिने उपयुक्त समय हो । बाली लिन जग्गालाई हलो तथा कोदालोले खनजोत गरी त्यसबाट वेसारका गानाहरुलाई हातले राम्रोसँग टिप्नु पर्दछ । टिपिएका गानाहरुलाई सफा गरी राख्नु पर्दछ । प्रतिरोपनी २-२.५ मेट्रिक टन काँचो वेसारको उत्पादन लिन सकिन्छ । नेपालमा कृषकहरुको अनुभवमा राम्रो मलखाँद हालेको ठाउँमा १० क्वीन्टल प्रति रोपनी उत्पादन भएको अवस्था छ ।

प्रशोधन:

- जग्गाबाट जम्मा गरी ल्याइएका पुराना गानाहरुबाट नयाँ गाना छुट्याउने ।
- पुराना गानाहरु र नयाँ गानाहरुलाई भिन्दा भिन्दै प्रशोधन गर्ने ।
- गानाहरुलाई जम्मा गरी सफा गर्ने । त्यसपछि ति गानाहरुलाई तामा वा माटोको भाँडामा पानीले ढुक्ने गरी राखी उमाल्ने ।
- जबसम्म सेता बाफ र विशेष किसिमको गन्ध आउदैन तबसम्म उमाल्नु पर्दछ ।
- सामान्यतया ४०-६० मिनेट उमालेपछि यो नरम हुन्छ र यसलाई पानीबाट निकाल्नु पर्छ ।
- उमालेका गानाहरुलाई घाममा १० - १५ दिनसम्म एकनासले राम्रोसाग सुकाउनुपर्दछ । यसरी सुकेको वेसार भाँच्दा धातुको जस्तो आवाज आउनु पर्दछ ।

- यसरी सुकेको वेसारलाई मसिनको सहायता वा हातले गुन्द्र, मान्द्रो वा सिमेन्ट लगाएको भुँडमा रगडेर पालिस गरिन्छ ।

कृषकहरूको प्रविधिमा वेसारलाई खनेर ल्याए पछि गानाहरूलाई पानीमा सफा गरेर वा हसिया र अन्य औजारहरूले गानाका बोक्राहरू र दानामा लागेको माटो हुंगा र गानाका जराहरू हटाई सफा गरिन्छ, र काटेर चाना बानइन्छ । अनि ति चानाहरूलाई सुकाईन्छ । चानाहरू सुकेपछि ढिकीमा लगेर स-साना टुक्राहरू बनाईन्छ र त्यसलाई स्थानीय भाषामा वेसारको ठूला बनाउने भनिन्छ । ति टुक्राहरू (ठेलालाई) जातोमा वा पानी घरमा लगेर पिसिन्छ । र धुलो हुने गरी कुटेमा पनि नाड्लो (सुप्पो)मा केलाएर पनि तयारी धुलो बनाउने गरिन्छ । खास गरी ४ के.जी. ताजा गानाहरूबाट १ के.जी. सुकेका ठेला टुक्राहरूको उत्पादन हुने र यसबाट ७०० - ८०० ग्राम तयारी धुलो वेसार बन्ने कुरा कृषकहरूको अनुभवले बताएको छ । यसरी एक विगाहामा ४०-५० क्वीन्टल ताजा वेसारका उत्पादन गर्न सकिन्छ । जसबाट १० क्वीन्टल सुकेका चाना र त्यसबाट ८ क्वीन्टल प्रयोग योग्य धुलो वेसार उत्पादन गर्न सकिने कुरा कृषकहरूको अनुभवले बताउछ ।

बीउको भण्डारण:

वेसार खेती एवं भण्डारणको प्रमुख समस्या नै गानो कुहिने रोग हो । तसर्थ भण्डारण अघि बीउ गानोहरू तथा भण्डारण गरिने स्थान दुसी एवं कीटनाशक विषादीद्वारा उपचार गर्नुपर्छ । वेसार तापक्रम र सापेक्षक आद्रता (६५-७५%) मिलाउन सकिने कोठामा सजिलै ५-६ महिना सम्म भण्डारण गर्न सकिन्छ । कृषकस्तरमा यस्तो परम्परागत कोठा बनाउन नसकिने भएकोले परम्परागत खाल्टोमा गरिने भण्डारणलाई केही सुधार गरि स्वस्थ विउ भण्डारण गर्न सकिन्छ ।

खाडल बनाउने

वेसार भण्डारण गर्न विभिन्न क्षमताको खाडल बनाउन सकिन्छ । तर खाडलमा ३५० के.जी. बीउ गानो भण्डारण गर्न सकिन्छ । उत्पादन थोरै भए सानो आकारको खाडल राखे हुन्छ । पानी नजम्ने तथा छाँया पर्ने ठाउँमा खाडल बनाउन उपर्युक्त हुन्छ ।

बीउ तथा खाडलको उपचार:

छानिएका विउ गानोहरूलाई विषादी मिसाइएको घोलमा १ घण्टा डुवाई छाँयामा सुकाउने । खाडलमा पनि सोही विषादीको घोल छरेर उपचार गर्ने र खाडललाई सुक्न दिने । खाडलमा आगो बालेर पनि उपचार गर्न सकिन्छ । विषादीको घोल बनाउदा १० लीटर पानीमा २५ ग्राम ईण्डाफिल एम-४५ र मालाथिअन २५ मी.ली.मिसाउने ।

भण्डारण प्रकृया:

- खडलको पिँधमा धानको भुस वा काठको धुलो, बावियो वा पराल ३-४ से.मी. बाक्लो हुने गरी विछ्याउने ।
- बीउ गानोहरूले खडल भर्ने र खडलमाथि प्वालहरू भएका काठका फल्याकले ढाक्ने ।
- काठमाथि खर वा परालको बाक्लो तह राखी एक तह माटो राख्ने त्यसपछि खडलमा पानी पस्न नदिन गुम्बज आकार बन्ने गरी गोबर माटोले लिप्ने खडलमाथि अस्थायी छाप्रो बनाई खडलको तापक्रम क मगर्न र पानी पस्नबाट बचाउन सकिन्छ ।
यस प्रकारले भण्डारण गरिएमा ५-६ महिनासम्म वेसार सुकेर चाउरिदैन, गानो कुहिने रोगबाट हुने क्षति कम गर्न सकिन्छ, र बीउको अङ्कुरण पनि राम्रो हुन्छ ।

वेसार बजार व्यवस्थापन र यसमा संस्थागत सहयोग:

यसको बजार माग धेरै रहेको छ । हरेक घर र होटलहरू भान्सादेखि अन्य उपयोगहरूमा यसको प्रयोग गरिने भएकोले यसको बजार विभिष्ट खालको छ । आज उन्नत जातका वेसारहरू पनि खेती भईरहेको छ । तर हाम्रो ठाउँमा त्यसले स्थान पाउन सकेको छैन र हाल स्थानीय रैथाने र परम्परागत जातहरूको खेती भईरहेको छ । उपभोक्ताहरूको रुचीमा त्यस्ता उन्नत जात भन्दा स्थानीय जातहरूबाट बनाइएको वेसार धुलोलाई मन पराउने गरेको पाईन्छ । आज वेसारमा व्यापारी र विक्री गर्ने व्यापारीहरूले त्यसमा मिल्दोजुल्दो पदार्थहरूको मिसावट (मकैको पिठो, इटाको धूलो, काठको धुलो) गरी विक्री गरेको हामीले पाउने गरिएको छ । जसले दिगो बजारीकरणमा आशा गरेको छ ।

वास्तवमा शुद्ध र गुणस्तरीय स्थानीय वेसारको अभावमा यस किसिमको बदमासीले स्थान पाएको देखिन्छ ।

वेसार खेतीलाई अगाडी बढाई त्यसलाई एउटा उद्योगधन्दा र बजारी करणमा सहयोग पुऱ्याउन र खास गरी मूल्य श्रृंखलामा आधारित रहेर कृषक, खरिदकर्ता, प्रशोधनकर्ता र व्यापारीलाई समेटेी त्यसको बजारीकरणमा प्रवर्द्धन गर्नको लागि हाल नेपाल सरकार कृषि विकास मन्त्रालय अन्तर्गतकृ उच्चमूल्य कृषि वस्तु विकास आयोजनाबाट वेसार मूल्य

श्रृंखला छनौट गरी सुर्खेत, जुम्ला, दैलेख, जाजरकोट सडक कोरिडोर क्षेत्रहरुमा अनुदान प्रवाह भई कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएको पाईएको छ ।

बजार र ग्राहक क्षेत्र

क्र.स.	बस्तु वा सेवाहरु	सम्भावित ग्राहक र उपभोक्ता	बजार (स्थानिय, क्षेत्रिय, राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय)
५	अदुवा, वेसार, अदुवाको सुठो,	घर परिवार, क्यान्टिन, संकलन केन्द्र, होटल ब्यबसायी, सहकारी केन्द्र, थोक ब्यापारी, दलालहरु	<ul style="list-style-type: none"> सुगरखाल, चिसापानी, टिकापूर, पहलवानपुर, सुखखड, भजनि, मुसरीया, अत्तरिया, धनगढी, महेन्द्रनगर, देशका अन्य मुख्य-मुख्य शहरहरु, गुटु, विधापुर, लगाम, बाबियाचौर, गंडीचौर, जामु जंगलघाट, बेतान, बिजौरा, छाप्रे, विरेन्द्रनगर आदि ढाकु, ढुंगाचाल्ला, तुर्माखाँद, कमलबजार मंगलसैन, टुनिबगर, साँफेबगर, दिपायल, महेन्द्रनगर र गुटु <p>धनगढी, दिपायल सुर्खेत, नेपालगंज, चितवन, पोखरा, काठमाण्डौ, भारत आदी</p>

सन्दर्भ ग्रन्थ:

- अदुवा प्रवर्द्धन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७० नेपाल सरकार (सचिवस्तर) बाट स्वीकृत निर्णय मिति: २०७०/८/१२
- अदुवा खेती प्रविधि, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, पाँचथर ।
- कृषि द्वैमासिक, २०७१ वैशाख-जेष्ठ, कृषि सुचना तथा सञ्चार केन्द्रद्वारा प्रकाशित ।
- हलेदो खेती, मसलाबाली विकास केन्द्र, पाँखाल काभ्रे, २०६९।
- अदुवा तथा वेसार उत्पादनको उन्नत प्रविधि, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद, राष्ट्रिय अदुवाबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, कपुरकोट सल्यान, २०६९ ।